

Vy från i Gustavia, huvudort på ön Saint-Barthélemy. Mitt i bild ses två ihopkedjade slavar följda av en man med käpp. Över fortet på höjden vajar den svenska örlogs-flaggan med unions-märket (som var i bruk 1844–1905). Målning av okänd konstnär.

© Sjöhistoriska museet

Slavkoloni i Karibien

I nära hundra år var ön Saint-Barthélemy en svensk koloni i Västindien. Sveriges roll i det karibiska slaveriet har dock sällan blivit till mer än små fotnoter i historieböckerna – tills historiker för några år sedan började gå igenom ett tidigare nästan utforskat arkiv.

30 april 2021 av Torbjörn Wester

Det var 1791 och på de franska öarna i Karibien hade tusentals slavar fått sätta livet till i oroligheter kopplade till revolutionen i hemlandet. Efterfrågan och priset på slavar kunde för antas stiga kraftigt.

På Saint-Barthélemy, Sveriges vid den här tiden bara några år gamla koloni, smidde de två svenska affärsmännen Jacob Röhl och Adolf Fredrik Hansen planer.

Första färden över Atlanten

Efter att förgäves ha försökt få med sig Svenska Västindiska Kompaniet tog de saken i egna händer. Genom sitt handelshus Röhl & Hansen införskaffade de skeppet *Zombie*, stort nog för att kunna transportera 150 slavar.

[FÅ POPULÄR HISTORIAS NYHETSREV – VARJE VECKA!](#)

En erfaren kapten vid namn Richard Rogers anlätades och sommaren 1792 inleddes den första färden över Atlanten. Det skulle dock visa sig svårt att fylla skeppet. Vid den första anhalten, i Sierra Leone, låg slavhandeln nere.

År 1784 köpte Sverige, under Gustav III, Saint-Barthélemy av Frankrike.

© Nationalmuseum

På nästa ställe, Grand-Bassam i Elfenbenskusten, fanns redan 18 andra slavskepp som väntade på att fylla sina lastutrymmen.

Det var lönlöst att försöka här, med andra ord. På det tredje stoppet, vid Gabonflodens mynning, fick Rogers till sist napp och kunde åt sina svenska uppdragsgivare köpa tillfångatagna afrikaner.

Seglingen därifrån blev kaotisk. Besättningen försökte göra myteri, slaverna gjorde uppror och Zombie skadades i en storm. Med nöd och näppe lyckades kapten Rogers föra skeppet till Accra (huvudstad i dagens Ghana) där det hundratal slavar som hade överlevt färden såldes på nytt.

Sedan fick kaptenen bege sig tillbaka över havet, tomhänt.

Trots detta inledande fiasko skulle herrar Röhl och Hansen komma att bli två av den svenska kolonins främsta slavhandlare. De agerade inte bara i den transatlantiska slavhandeln utan blev också aktörer i transithandeln mellan karibiska öar, där slavar utgjorde en av många olika varor.

Kolonins huvudort

I Gustavia, den svenska kolonins huvudort, hade Hansen sin egen slavbyggnad, ett omlastningslager och en »butik« där förslavade människor förvarades och såldes.

I den etnografiska tidskriften Ymer från 1882 vittnar Saint-Barthélemy-läkaren Axel Theodor Goës om lagerbyggnaden och Hansens affärer.

Goës stannade på ön långt efter Hansens död 1844 och tog del av dennes efterlämnade räkenskaper: »Att rörelsen var lönande, synes af hans ännu i behåll varande hufvudbok, uppvisande en årlig omsättning af en half million piaster.«

Till vänster ses en annons för en slavauktion i Gustavia i december 1816. En man och flera kvinnor och flickor skulle säljas efter att deras ägare hade avlidit.

© World History Archive/IMAGESELECT

När Sverige år 1784 fick köpa Saint-Barthélemy av Frankrike hade kung Gustav III i många år drömt om att göra sitt land till en kolonialmakt. Men det var bara en liten och karg ö han fick, utan tillräcklig tillgång på färskvatten.

Den ursprungliga planen, att driva storskaligt plantagejordbruk för att förse Sverige med tropiska konsumtionsvaror, visade sig inte gå att genomföra. Istället satsade man på att göra Saint-Barthélemy till ett handelscentrum.

Att slaveriet var en nödvändig del av hela det ekonomiska kretslopp som Sverige nu gav sig in i, det måste ha stått helt klart för alla inblandade.

Det svenska slaveriet

– Den som i Stockholm på 1780-talet ville ta reda på hur slaveriet fungerade kunde göra det ganska enkelt. Det skrevs om det i Stockholmstidningarna som nådde 30 000 människor i veckan och abolitionisternas (slaverimotståndarnas) litteratur från England översattes.

Det säger Fredrik Thomasson vid Uppsala universitet, en av en handfull svenska historiker som på senare år har intresserat sig för det svenska slaveriet i Karibien.

Att Gustav III knappast hade några moraliska betänkligheter kring slavhandeln visade sig inte minst när Svenska Västindiska Kompaniet bildades 1786.

Kompaniet skulle ha hand om öns civila administration i utbyte mot hamn- och tullavgifter, men i kungens privilegiebrev står det också tydligt att kompaniet hade rätt att driva slavhandel på den afrikanska kusten om man så skulle önska.

Utsikt över Gustavia och de omkringliggande befästa höjderna. I hamninloppet ligger en svensk fregatt omgiven av flera mindre segelfartyg. Odaterad målning av okänd konstnär.

© Sjöhistoriska museet

– Mycket har handlat om rena gissningar, säger Fredrik Thomasson. Till exempel har det tidigare inte funnits en enda studie som har försökt att med historisk dokumentation belägga den svenska inblandningen i slavhandeln.

Men det senaste decenniet har något hänt. Intresset för ämnet har vaknat till liv, vilket delvis kan förmodas ha att göra med tidsandan och intresset för postkoloniala studier. Men utvecklingen hänger också samman med utforskandet av ett tidigare sällan använt arkiv.

När Sverige år 1878 sålde tillbaka Saint-Barthélemy till Frankrike så lämnades hela den svenska administrationens 300 000 sidor stora arkiv i franska händer. Detta kom att hamna i sydfranska Aix-en-Provence, men eftersom arkivet var i så dåligt skick var det länge stängt för forskning.

Kungörelser och skeppsmanifest

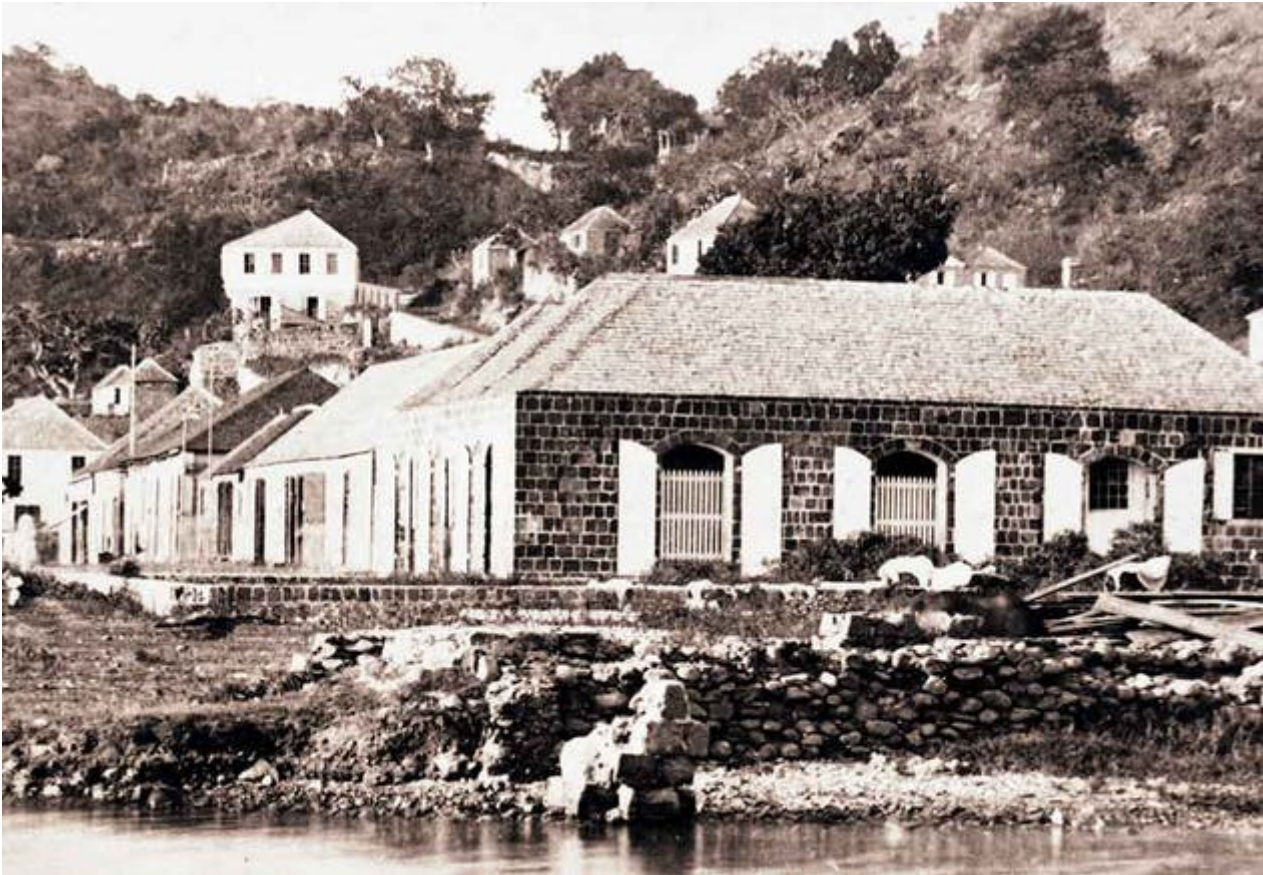
År 2011 lyckades dock Fredrik Thomasson övertyga de franska arkivarierna om att få börja utforska samlingen. Många sidor var sköra, vissa sönderättna av insekter, och när han vid sitt första besök lyfte på några dokument trillade en förtorkad skorpion ner på golvet framför hans fötter.

Men de flesta sidor gick trots allt att läsa och i dokumenten blev den svenska kolonialhistorien i Saint-Barthélemy med ens mycket tydligare än någonsin förr. Här fanns

bland annat domstolshandlingar, skeppsmanifest, räkenskaper, bouppteckningar, brev och kungörelser. Öns svenska århundrade fick nu färg.

– Hela den här nya kunskapen, som vi nu skapar, bygger på att vi har tillgång till det här materialet, säger Fredrik Thomasson

Byggnaden i förgrunden kan ha tillhört den svenske affärsmannen Adolf Fredrik Hansen. Här ska han ha förvarat och sålt slavar. Byggnaden, som fanns kvar i Gustavia i början av 1900-talet men som nu är nu borta, kallades *La Maison d'Esclaves* («slavhuset») av lokalbefolkningen.

© Carl Constantin Lyon/Statens Maritima Museer

De senaste åren har Fredrik Thomasson jobbat med att digitalisera hela arkivet. Dessutom har en hel del ny forskning producerats på tidigare nästan obruten mark, både av honom och av historikerna Holger Weiss och Victor Wilson vid Åbo Akademi, och av Ale Pålsson vid Uppsala universitet.

Ett specialområde, som Fredrik Thomasson har tagit sig an, är domstolsprotokollen. I dem blir slaveriets maktstrukturer och råa förtryck påtagligt. Men samtidigt blir slavarerna också till individer på ett sätt som man sällan annars ser i källmaterialet.

Stiftade egna lagar

Bara veckor efter att svenskarna hade anlänt till Saint-Barthélemy 1785 insåg de att svensk lag inte räckte för att reglera ett slavsamhälle, och därför började de att stifta sina egna lagar för att styra de svartas liv in i minsta detalj.

Ett par år senare fastställdes dessa lagar, som byggde på franska förlagor, i ett polisreglemente och stadfästes av kungen i Sverige. Lagarna slog fast vad som gällde för både slavarna och de så kallade »fria kulörta«, som de fria svarta invånarna kallades, och många syftade till att särskilja det vita från det svarta rummet.

I lagarna stipulerades det till exempel att svarta inte fick vara ute efter klockan nio, inte dansa och sjunga hur som helst, inte praktisera medicin, inte göra upp eld utan tillstånd från sin ägare. Och så vidare.

Piskades 32 gånger

Kroppsstraff var vanliga. En slavägare hade själv rätt att utdela 29 piskrapp utan rättsväsendets inblandning. Grövre förseelser gick till domstol.

Detta skedde exempelvis när slaven Jean-Pierre 1802 anklagades för att ha slagit en vit man i ett bråk på gatan i Gustavia. Enligt vittnen var det snarare Jean-Pierre som hade blivit attackerad, men eftersom det var förbjudet för slavar att under några som helst omständigheter utöva våld mot vita, dömdes han till att spännas fast mellan fyra pålar på marken och piskas 32 gånger.

Ovan en slaverikritisk målning av den franske konstnären Marcel Verdier (1817–56), som visar hur en slav bestraffas med piska.

© The Menil Collection, Houston

Saint-Barthélemys status som frihamn innebar att handeln under vissa perioder gick bra, speciellt under krigstider. Strax efter sekelskiftet 1800 inföll kolonins gyllene era.

Befolkningen hade nu stigit till runt 6 000 och Gustavia var en av Sveriges fem–sex största städer, i nivå med Uppsala. Ungefär hälften av invånarna var vita, men bara en mindre del av dessa var svenskar.

Förrymda slavar

Slaveriet fanns hela tiden närvarande – det räcker med att bläddra igenom några årgångar av öns tidning, *The report of St Barthelemew* (som började utkomma 1804, och som finns arkiverad på Kungliga biblioteket i Stockholm), för att förstå det.

Där finns i nummer efter nummer efterlysningarna om förrymda »negroes«. Som Harry, som hade en butter uppsyn och stammade. Eller Joseph, med »mycket svart hy och livliga ögon«. Ägarna utlovade belöningar till dem som kunde fånga in de förrymda slavarerna.

I spalterna finns också de återkommande annonserna, ofta undertecknade av fiskal Thomas Schomberg, om svarta som hävdade att de var fria men som saknade giltiga dokument för att stödja detta.

Såldes på aktion

Dessa individer tillfångatogs, och om ingen ägare uppenbarade sig inom tre månader såldes de på auktion. Halva förtjänsten gick till den som hade gripit personen, andra halvan till den svenska statskassan.

Även om slavar aldrig var en stor handelsvara i Gustavia hände det regelbundet att slavskepp angjorde hamnen.

Vid åtminstone 14 tillfällen mellan 1804 och 1806 annonserades det i tidningen att skepp hade anläpt Gustavia med bland annat »new negroes« i lasten. Många skepp var utländska, men flera var svenskflaggade. Ett fartyg under svensk flagg behövde dock inte betyda att besättningen var svensk.

Många slavar slet på plantagerna i Karibien. Här skördas sockerrör på Antigua, på en illustration av William Clark från 1823.

Den första historiker som systematiskt har satt siffror på hur stor den svenska inblandningen i slavhandeln egentligen var är Victor Wilson vid Åbo Akademi, som 2016 lade fram doktorsavhandlingen *Commerce in Disguise, War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793–1815*.

Han har försökt att hitta alla skepp som förde slavar och som hade någon svensk koppling, bland annat svenskflaggade skepp, utländskt flaggade skepp med annan svensk inblandning och skepp som angjort Saint-Barthélemy med slavlast.

Stort mörkertal

Totalt hittade han 87 sådana fartyg, och på dem dryga 7 300 slavar. Detta är alltså vad som hittills har gått att finna stöd för i källorna, men det finns sannolikt ett stort mörkertal.

Några tusen slavar kan måhända tyckas vara en droppe i havet, i ljuset av att hela slaveriepoken skördade miljoner offer. Men ändå.

– Sverige var i princip en kolonialmakt som alla andra, men med den skillnaden att den aldrig var speciellt framgångsrik, säger Fredrik Thomasson, som handledde Victor Wilson i dennes avhandlingsarbete.

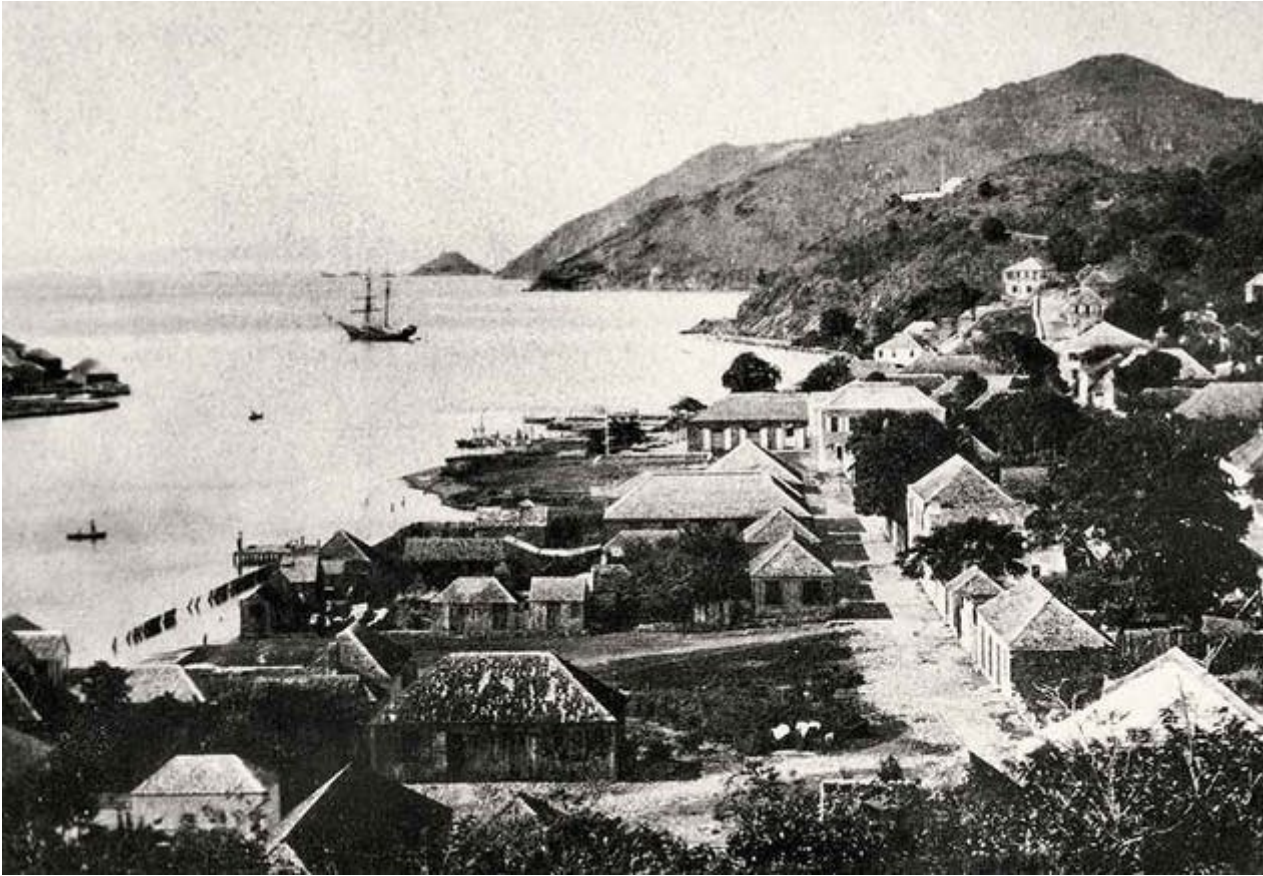
De år när den svenska inblandningen i slavhandeln var som störst var också en brytningstid. I Storbritannien hade abolitionisterna, slavmotståndarna, fått allt större fäste

och 1807 beslutade landet att upphöra med all transatlantisk slavhandel och därmed stoppa tillförseln av nya tillfångatagna människor till Karibien.

Förbud infördes

Dessutom tänkte de få även andra länder att upphöra med handeln, detta för att förhindra dem från att dra nytta av det brittiska förbudet. Fler stater skulle under de följande åren komma att införa förbud, men den svenska vägen dit blev en aning vacklande.

Hamnen i Gustavia år 1869. Fotografi av Carl Constantin Lyon.

© Sjöhistoriska museet

År 1813 blev Sverige plötsligt lovat ännu en karibisk koloni. Britterna var villiga att avstå Guadeloupe som en del i ett fördrag där Sverige knöts till alliansen mot Napoleon.

I fördraget ingick också ett svenskt slavhandelsförbud. Redan året därefter fick dock Sverige lämna ifrån sig Guadeloupe, och huruvida fördragets slavhandelsförbud skulle fortsätta att gälla verkar ha varit en öppen fråga.

När ett franskt skepp med hundratalet slavar i lasten dök upp i Gustavia 1814 gav den svenske guvernören fartygets kapten tillstånd att sälja slavar i land eller att lasta om dem. Samma år gav sig även det svenska slavskeppet Pilot, ägt av handelshuset Elbers & Krafft, av från Saint-Barthélemy mot Västafrika.

Förbjöd slavhandel

Vid utgången av 1815 hade britterna ändå till sist lyckats få till avtal med flera länder, däribland Sverige, där de förband sig att förbjuda sina undersåtar att engagera sig i slavhandeln. Även andra länder gick på förbudslinjen och till sist var det bara Spanien och Portugal som tillät införsel av nya slavar till sina kolonier.

Gatubild från huvudorten Gustavia från omkring 1870. Vid denna tid bodde cirka 2 500 personer på ön, varav 800 i staden. Foto taget av Carl Constantin Lyon.

© Sjöhistoriska museet

Men detta innebar ingalunda att slavhandeln upphörde, slaveriet och plantageekonomin som sådan fanns ju kvar och slavarnas reproduktion räckte inte till för att tillgodose behovet.

Istället fortsatte handeln i smyg, inte minst från Saint-Barthélemy. Med de svenska myndigheternas goda minne blev den lilla ön Île Fourchue, tillhörande kolonin, slavsmugglarnas tillhåll.

År 1824 undertecknade Sverige ett nytt traktat med Storbritannien om att avskaffa all slavhandel, men inte heller det hjälpte fullt ut. Året där efter noterade den svenske guvernören Johan Norderling att dussintals svenska skepp olagligt hade gett sig av för att idka slavhandel i Västafrika, alla med falska dokument och destinationer.

Lasten togs i beslag

Sverige införde dödsstraff för slavhandel 1830. Samma år avkunnades en fällande dom i ett rörande skeppet Gotland, som på uppdrag av den i Gustavia boende Samuel Vaughan

hade begett sig till Afrikas västkust. Skeppet och lasten togs i beslag, men ägare och besättning gick fria från kroppsstraff.

Gotland var det sista svenskflaggade skepp, som har hittats i källorna, som försökte att genomföra en transatlantisk slavhandelsexpedition. Men trots att slavhandeln till sist tynade bort, var slaveriet som sådant fortfarande tillåtet på Saint-Barthélemy.

Porträtt av Bror August Ridderhjerta (1783–1865), som var hammmästare i Gustavia. Foto från 1861.

© Sjöhistoriska museet

Britterna förbjöd det 1833, och under de efterföljande åren blev hundratusentals slavar fria samtidigt som de forna slavägarna kompengades med enorma summor.

I Sverige fanns det länge ingen debatt alls om slaveriet på Saint-Barthélemy, och det var först när brittiska abolitionister kom till Stockholm 1840 för att göra svenskarna uppmärksamma på situationen i kolonin, som frågan fick liv.

Oupptäckt svensk slavhistoria

Kulturpersonligheten och riksdagsledamoten Erik Gustaf Geijer började tillsammans med sin bror Karl Fredrik att engagera sig för att få ett slaveriförbud till stånd, och efter långa riksdagsdebatter fattades så i maj 1845 det historiska beslutet att slaveriet skulle förbjudas i Sverige. Fram till 1847 friköptes de återstående 523 slavar på Saint-Barthélemy.

En fråga som inställer sig är hur mycket mer svensk slavhistoria som ligger oupptäckt i arkiven. Kan det i framtiden kanske visa sig att den svenska inblandningen i slaveriet var djupare än vad historikerna känner till idag? Det är mycket möjligt.

Erik Gustaf Geijer kämpade för ett svenskt slaveriförbud.

© Skokloster

Fredrik Thomasson stöter fortfarande på nya, tidigare helt okända, svenska kopplingar till slavskepp – i de sköra, insektsangripna dokument han undersöker. Och många fler forskningsfrågor finns att ställa.

– I Sverige har man inte behandlat ämnet tillräckligt, säger han. Ibland frågar jag mig själv om detta verkligen är något viktigt, något som ska vara med i det stora narrativet om Sveriges historia? Innan vi kan avgöra det måste saken undersökas grundligt.

Tiden som kolonialmakt var över

År 1878 var Sveriges tid som kolonialmakt över. Saint-Barthélemy, som hade blivit allt mer av en ekonomisk belastning, såldes tillbaka till Frankrike. När Sveriges siste guvernör, Bror Ulrich, lämnade ön och seglade hemåt med skeppet Vanadis, lämnade han hela den svenska administrationens arkiv bakom sig.

Det som nu, med sina 300 000 sidor, finns i Aix-en-Provence. Det ingick visserligen i överenskommelsen med Frankrike att Sverige skulle göra just det, men egentligen var det bara fastighetsdokumenten som fransmännen var intresserade av. Resten hade svenskarna kunnat ta med sig hem om de hade velat.

Så varför blev då dokumenten kvar? Vilde svenska staten kanske glömma detta kapitel i sin historia?

Torbjörn Wester är frilansjournalist.

Publicerad i Populär Historia 12/2020

